

La narrativa asturiana en 1993

XOSÉ LLUIS CAMPAL FERNÁNDEZ

1. Les ufiertes narratives qu'esti añu espolletaran nes entovía escasas editoriales afitae darréu na producción n'asturianu confirmen, ensin chances diglósiques. el fortalecimientu, respetu d'años pasaos, de la prosa llariega, non sólo nel terrén llingüístico, sinón tamién no que se refier al dacuandu cafiante cáñamu esplícitamente lliterariu. Pasín ente pasu arrecostínense propuestes d'evidente riesgu y perfílase l'anatomía d'una narrativa enfotada na so suficiencia.

Nes amueses de 1993 en prosa creyativa, los autores curien el vehículu espresivu (dalgunos escritores anubrieren los demás elementos lliterarios), amestándo-y l'imprescindible complementu estéticu-estilísticu, que fai d'una obra semeya valoratible del so tiempu intrínsecu.

1993 foi dómina d'esbilles cuentístiques. El mimu d'esti entrañable fíu bastardu de la lliteratura mayor foi abundu; asina, casi-que'l 80% de lo asoleyao foron garrapiellos de rellatos: xuntes completes nunos casos, aleatorios o parciales n'otros. Cuatru escritores (Alfonso Velázquez, Pablo Antón Marín Estrada, Xulio Viejo y Nel Amaro) punxeron na so personal bibliografía'l primer llibru de cuentos; ya otro tanto fixeron Milio Rodríguez Cueto y

Xulio Vixil coles sos noveles de presentación. Nesti grupu colaría, nestes selmanes d'anguañu, el mierense Ismael González Arias col so primerizu escarcéu na novela negra d'intenciones comprometíes, *El quartu negociu*, ganadora del Premiu «Xosefa de Xovellanos 1992». Pue afitase, poro, que'l 93 resultare, fasta güei, collecha d'estrenos. Y de renovación, polo demás. El mesmu Antón García asoleyare, nesta seronda, un cuentiquín pa neños n'edición bilingüe tituláu *El pelegrín valiente* (SM, Coleición «Leo Leo») dempués de seis años d'astinencia narrativa nes llibreríes.

Si los títulos n'asturianu nun triunfen na reconocencia xeneral hai d'empicipiar a camentar si Asturias gocia de los adecuaoos regatos de promoción y distribución.

1.1. El llangreanu Pablo Antón Marín Estrada, dempués d'aniciiar una prometedora veta poética cuayada del sistemáticu surrealismu de la destrucción en *Blues del llaberintu* ya esmucise llueu dientru de la maleabilidad de los estrapolables modismos con *Les hores* y *Díes d'innocencia*, recueye diecisiete cuentos curtiros en *Xente d'esti mundu y del otru*. Son diecisiete exercicios amortiguaoos pol componente de la estrañeza onde la elementalidá cuerre constantemente'l peligru de tornase simplismu pol reduccionismu

del arte lliterariu, a la gueta d'una audiencia ensin zunes gramaticales complexes. La cadarma léstica ta enforma estremada de los sos entamos comu autor n'asturianu. Marín Estrada xuega discretamente ente los planos real/irreal de la cotidianeidá nes sos fabulaciones, pero'l tipismu del encuadre ya unos personaxes daqué esquemáticos nel so prototipismu resiente les soluciones narrativas que-yos da'l narrador.

1.2. N'otru sen —onde l'hermetismu del llinguaxe llántase comu reflexu esotéricu d'un xarabán espresivu— alcuéntrase'l raquíticu garrapiellu de seis rellatos «light» d'Alfonso Velázquez. Bien ceunos abulta p'atropar tola producción d'esti autor tinetense. *L'arume l'escaezu* acomuña cincuenta cuentos —estampes y un rellatu standar que-y da nome al volume. Nellos l'escritor, xorreciendo dende la güeca retórica del verbu diletante, llánta-y al receptor de la obra toa mena de torgues idiomátiques, caleyando a zarapicones entecortadamente, por mor d'unos noyos estilísticos que caltienen les vicioses conductes de la metalliteratura qu'esanicia'l verdaderu güañu del logos temáticu, pa espardece nun grandonismu formalista que, quiciabes, l'ego del narrador. L'alloriante estructura ye, en dalgunos rellatos, aborrecible poles cacofonías y anafóriques repeticiones. Tola materia s'entevana d'un poster sentimientu de pesimismu ya esterilidad servíu al traviés d'un supuestu refinamientu de supuesta intelectualidá con elipsis y metafores visuales de fuercia provocativa, onde ye constante la fixación col güeyu, que, sinceramente, tengo pa mín que nun-y casa mui curiosamente.

Les propuestas más afayadices de 1993, na xera cuentística, rubríquenles Xulio Viejo y Nel Amaro.

1.3. El carbayón superare, acutando les sos direutrices estilístiques nun marcu de posibilidaes que se cabruñen ensin galbanosos conceutualismos; Xulio Viejo superare con *Les falcatrués del demoniu* l'cripticismu de la so anterior criyación, la novela *Na llende del condicional perfeutu*. Nel aconceyamientu de ventiún inflesiones nel rellatu, Viejo procede, cola aidanza de recursos qu'atopen la so esencia ellí, al análs d'aiciones, comportamientu y reaicio-

nes del protagonista doble de les narraciones. Refugando les digresiones erudites (magar que dellos rellatos esclarien el perbonalmente asimiláu bagaxe llibrescu), l'autor priende la incertidume nunes hestories definies ensin grandes despliegues d'artificiosidá, nos entamos cabezaleros con cuatro pincelaes que faen espoxigar d'esmenu los imaxinativos y sospresivos desenguedeyos argumentales, iguaos pente la naturalidá lo imprevisible. Al abellugu d'esa innata facilidá pa enfilarse la tresgresión de la rutina comu fonte de desviación. Daqué restallante en dalgún rellatu, el pretestu del degorriu comu omnipresente fuercia, Xulio Viejo introduz-nos nel xuegu temporal n'ambientes perdixebraos d'urbanu y domésticu costumismu. Más que cuentos de fechos y finxos, los de Viejo son cuentos de situación sicolóxica, marcaos pola xusteza y la suxerencia enxamás nun traicionada.

1.4. Pela so parte, Nel Amaro reúne en *Prietu jazz* nueve trabayos nos que'l sarcasmu d'esti inquebrantable policreyador mieren-se nala ente los desasosegantes rabiones de la Muerte comu tema que, pente l'antigratuidá de la so intensa tipografía, tapez les conciencies y sema la intriga dende l'engaño continuu d'esta arpía que cimbla penriba toles xustificaciones. La ferramienta lliteraria d'Amaro nun cueye por sorpresa a los sos incondicionales. El paisaxe y les pulsiones son perconocíes, asina comu esi fuerte romanticismu primariu, cási que biolóxicu, les onomatopeyes y reiteraciones semántiques. Tampocu los acordes de compromisu social, l'absurdu o los circulares monólogos, o automonólogos interiores, la obsesión pola debilidad, y la influencia del contestu nel que s'inxeren, falten. Enviescada nel touterrén que ye Amaro, la so maza espresiva (allonxada de les piroteunies formalistes) resuena comu enciella voz d'autenticidá insoslayable.

2. No que cinca a la narrativa mayor, Miguel Rojo, Milio Rodríguez Cueto y Xulio Vixil Castañón surdieron, al empar, con proyeutos de catadura estremada.

2.1. *Histories d'un seductor (Memories d'un babayu)* foi Premiu Trabe de Narrativa ya incorpórase nos habituales quefaceres d'otru escritor occidental, Miguel Rojo, que tien, nel so costazu,

títulos comu *Asina somos nós* (Premiu «Xosefa de Xovellanos» nel añu '88) o la esbilla de rellatos onírico-tradicionales *Tienes una tristura nos güeyos que me fai mal*. Rojo arrínca-y forgaxes d'auténticu puxu a la so escritura davezu, primando nel resultáu la sublimación d'una prosa radical pero irregular y desequilibrada na so desmayada personalidá. El llibru caberu d'elli ta escritu cola priesa l'encargu.

2.2. Nun llograre tampocu'l discutíu traductor d'Oscar Wilde Milio Rodríguez Cueto, un productu redondu con *Románticu*, pesie a que ciertos sectores de la cultura asturiana recibiérenla con desaxeraes declaraciones (un mou d'apasionamientu restrinxíu) de tar delante de la primer ya auténtica novela en llingua llariega. Al marxen de talos esparabanos, *Románticu* ye un perestimable intentu d'aventar les veleidaes aventureres cola estructuralidá fluida que va amarrando los noyos nun frescu de resonancias crítiques y cultistes que nun faen escaecese de les velees d'interstualidá que la novela persigue. Rodríguez Cueto recupera'l carismáticu personaxe de Suárez Conchoso (nacíu nes páxines revulsives de «Fueyes Universitarias») ya amás olvíase de les sos considerances sol apóstrofu vertíes nel rellatu ensayísticu *Diálogu de la llingua o los gochos llinguateros*, broma pesada y paródica, frutu, de xuru, d'una calentura demagóxica. Con *Románticu* l'autor demuestra que pue empobinase pelos requexos implosivos de la llingua, tanto enforma preparáu pal retrucamientu y l'argumentación, les intromisiones y guiños intratestuales o la construcción d'atmósferes qu'estelen, y siempre calteniendo la complicitá llectora.

2.3. Con *El paraísu blancu*, de Xulio Vixil Castañón, dase carpetazu a los enralecíos pastiches d'otres obres que cayíen nel espantible ridículu de la mediocridá pola oposición frontal a una determinada normativa ortográfica, ente otres causes. Xulio Vixil tien la edá melguera pa nun esbabayar n'escesu, y la mocedá amañosa pa esporpolletar, na so reveladora escritura, pola rexeneración, pola mesura y pol rigor estilísticu nel futuru de la novela n'asturianu.

Comu ye mester, Vixil cumple una riegla d'oru nes empreses

iniciátiques; asina, aconceya una esbilla de vivencies y d'imaxinaciones, de bisarmes y d'illusiones estétiques, que-y son personales asgaya, y que puen golifase na so producción poética, principalmente naquella de cuñu minoritariu.

L'autor de Bimenes fala del misteriu del amor, esfilacha la premonición de la muerte; ensin embargu, nun se dexa tentar pola pretenciosidá, pol malabarismu de conceutos a seques que derivare nun filosofeante escurantismu. Too ello marxinaría la fábula faza l'ensayu. Afortunadamente, *El paraísu blancu* mantién el tipu. Vixil permítese unes cuantes reflexiones sobre la creyación artística. Nesta orientación tán les referencies a una clas de lliteratura persingular, d'enorme pesu y posu nel finxu autobiográficu. La solombra del arxentinu parisiense Cortázar albídrase en Vixil pero tamién en xente mozo prometedor comu Viejo. Les cites lliteraries faen de catalizadores de les aiciones mentales y físiques del rellatu. L'escritor apúrremos otres claves comu la música o'l cine (perasitíes en, por exemplu, Amaro), recurrencies presentes na so narrativa curtia anterior inédita. Amás, ún de los personaxes recreyaos d'*El paraísu blancu* ye l'emblemáticu cineasta rusu Dziga Vertov, formulador y prauticante vanguardista de la teoría del «cine-güeyu». Los entamos d'elli desendólcalos nestes páxines el poeta de *A la gueta l'alba*. Tuvo redaños p'abordar una personalidá abondo hermética, y de cimientos hestóricos, sortiendu llibráu del trance. Tala afición cinéfila nun pue estremase, nel casu de Vixil, d'un aliendu d'idealismu socialmente revolucionariu (aunque nun tea menos engarrada cola constante, la narrativa del Nel Amaro tapezse embaxu una xabaz sorna norteña que nun s'escaez del so raigañu de compromisu). El gustu pol detalle failu escoyer pa la lleenda d'imprenta esta declaración de principios: «acabó d'imprentase nel mes que se recuerden les muertes d'Aida Lafuente y Ernesto Guevara». Ún pa nada convencional enfotu, con munchu posu sentimental.

Tola novela, nel tonu y nel estilu, fuxe del despilfarru lliterariu al tresvel d'actitúes d'escomanada neurastenia barroquizante, que tán a un pasiquín del tracamundi. La obra de Vixil moldea la ma-

tería mítica y de mitoloxía telúrica xenuinamente astur pa la interpretación d'una realidá dual y camudadora. Emplega un tonu xeneral de ponderatible miticidad nesti viaxe circular y concéntricu. Un almirador de Kavafis y ansí mesmo viaxeru empederníu comu Vixil nun podía sustraese a la zuna del movimientu. Ensin esti calter de viaxe a la gueta de los propios oríxenes, *El paraísu blancu* esvaciárase de sentíu y significación, porque anque ta organizada al rodiu d'una fuxida, la novela nun ye escapista, tolo contrario: quier la definición, la conocencia, o meyor, la re-conocencia.

El paraísu blancu ensama prestosamente los avances téunicos esperimentaos nesti sieglu dende Joyce, no que respeuta a tiempos ya espacios y la so alternancia, o la perspeutiva del narrador. Sorprendentemente, a tenor del llargor de los capítulos, si asina podemos bautizar a los pegoyos narrativos, y a tenor tamién del calter interdependiente d'ellos, *El paraísu blancu* úfremos un arquetipu de «novela-baraxa». Vixil llevántala seriándola en cencielles pingarates, dalgunes mayores, delles imperceptibles, que la faen, a un tiempu, complexa ya asumible. Sedría una gloriosa determinación que, pa ediciones venideres, nun se cosieren les páxines/capítulu, dexando tala opción de montaxe al petite del llector. Quiciabes s'algamara, entós, la sobada polisemia de la lliteratura, el llector participativu nun altu grau.

El paraísu blancu ye novela sensorial, o seya, creyación d'intímes intuiciones; un testu qu'obedece a los xaciosos exes cardinales del realismu noventayochista ensin abandonar l'aura dafechamente moderna. Atopámonos con una novela impresionista onde s'alvierten resabios del realismu máxicu hispanoamericanu (tales güelles nun son esclusives de Vixil na cabera novelística asturiana). Nostante, Vixil nun ye partidariu d'inxertos acomodaticios, sinón que se produz una fidelísima asimilación al conteníu míticu/mitolóxicu de la so autónoma invención. El modelu cobra nueva identidá, sálvase la deuda de la fonte, remocicándola. Vixil, enantes qu'autor, féxose llector de les sos propies fabulaciones pa que'l fluxu nun-y punxera torgues al esclariamientu de los socesos imaxinaos, y d'esos recurrentes espacios, insuflaos de densidá, d'esa «Güerta Grande» o de la pantasmagórica tabierna «Nueches

Blanques». La toponimia espardida pela novela ye tamién suficiente suxestión pa cualisquier análisis; llugares y nomes qu'apresen la nuesa curiosidá. La xeografía vixiliana ta preñada d'enfotu asturianista verdaderu.

El paraísu blancu decántase pola sobriedá d'una llingua tresparante qu'inunda'l so rexistru na esfoyaza emocional y nel realismu clasicista presente na so aparente ausencia. Vixil dexa entever el so esmolecimientu por que los distintos materiales que conformen la novela nun s'emburrien, por que l'onirismu anímico nun tape l'afán memorialísticu, el descriptivismu poéticu ya oral qu'empobina tol testu a les confidencies, emplegando lleendes de finxida verosimilitú y referencies culturales perestremaes que alcuentren ceu unidá nel ñidiu estilu y voluntá de Vixil. De xemes en cuandu, el filu d'esta hestoria nada llinial y abondo envolvente, interrúmpese, nunes saborguantes tayaes, pa intercalar episodios qu'enriquecen el discursu de mena hiperrealista. Entós, enfocámonos con preciosos modelos d'estilística lliteraria. Encandila por igual la hestoria autóctona de Floro y el so fíu agüeyáu; la de Llara y «el del monte», por nun escaecese del periplu vital de Lluisa «la roxa», o la trascendental escoyeta nel club «El Cielu». Estes pieces curties, d'acabación impecable, que glayen ensin estridencies del talentu de Vixil, xiringuen les perspeutives de la nuesa mirada. Nun son, en mou dalgún, anéudotes separtaes del contestu xenéricu de la narración. Encóntienla.

L'autor, dayures, empobínamos l'atención al entramáu de carnosos personaxes, entes de ficción encadenaos na so misteriosa xenealoxía; personaxes qu'eviten l'ordenamientu ya apunten l'anicu d'una saga. Otres végaes, Vixil cíncaos na ridiculización despiadada d'estamentos, comu ye'l casu del clerical, esborónáu al traviés de la observación, enllena de sarcasmu cruel.

El paraísu blancu, humilde na so conceición, pero intensa nel so desarrollu, afítase, pal mio personal talantar, no más aposentao de les espublizaciones d'estos pasaos años.

L'estáu de la narrativa n'asturianu, coles sos virtúes y defeutos, meyorables éstos y engrandables aquellos, ta señaláu pola esperanza granible y la espectación peraconsejable.